

Konec druhé světové války a osvobození v Rožďalovicích

V dnešním ohlédnutí do historie našeho města Vám přiblížíme konec druhé světové války a květnové události roku 1945 v Rožďalovicích tak, jak je zpětně v červnu 1950 zaznamenal někdejší obecní kronikář, jímž byl shodou okolností v té době řídící učitel ve výslužbě Josef Horák, z jehož knihy *Rožďalovice na přelomu století* jsme přinesli ukázkou v prvním čísle našeho zpravodaje.

Velice cenným svědectvím tohoto historického milníku v našem městě je rovněž útlá knížečka Jendy Rajmana *Květen 1945 v Rožďalovicích* (deník rožďalovického knihaře) s fotografiemi Jiřího Poura, vydaná v roce 2006 vydavatelstvím Rajmanova dílna a dostupná tamtéž.

A tak začínám psát kapitulu o dnech, jakých Rožďalovice nikdy neprožily, o nezapomenutelných dnech květnových v roce 1945. Historické události, jež hýbaly celým světem, našly silnou odezvu i v našem městě. Žel, že v těch dnech nesmírného nadšení a jasu i stín smrti se k nám vedral a svou tragikou zakalil dni nejčistší radosti.

Pokusím se vylíčit tu dobu, pokud stačí mé schopnosti. Tehdejší dojmy se pevně vryly do našich duší a srdcí, že jich snad nikdy nezapomeneme, ale je nutno, aby byly zachovány pro věčnou paměť těm, kteří přijdou po nás.

Květen roku 1945

Můj předchůdce Vojtěch Vavrouš skončil své zápisy kapitulací Berlína, již ohlásil maršál Stalin. 3. května kapituloval Hamburk, 4. května se vzdávají Němci v Holandsku a v Dánsku. 5. května povstává Praha za svobodu vlasti a národa a 6. května hodna své cti a slávy bojuje již na tisíci šesti stech barikádách.

8. května 1945 podepsali v Berlíně zástupci vrchního německého vedení protokol o bezpodmínečné kapitulaci a vydali rozkaz, aby ve 23 hodiny 01 minutu střeoevropského času zastavily německé branné síly vojenské operace. V Československu odepřela skupina německých vojsk splnit podmínky kapitulace a bojovala v Praze dále. Celý národ sledoval s úzkostí zprávy rozhlasu a litoval těch, kteří v poslední chvíli války položili své životy za svobodu vlasti.

Osvobození Prahy

9. května 1945 osvobodila Rudá armáda hlavní město Prahu. Na počest tohoto vítězství pálí Moskva čestnou salvu 24. dělostřeleckých výstřelů ze 324 děl.

9. května ve středu ráno dojel první

sovětský tank k pomníku svatého Václava na pražském Václavském náměstí v 8 hodin 10 minut. S věže svatovítské zaválaly vlajky československá a ruská.

10. května přibyla do Prahy z Bratislavy československá vláda a 16. května přijel pan prezident Beneš po sedmi letech práce a bojů za svobodu a obnovu republiky.

Události v Rožďalovicích

Co se zatím dalo v těch dnech u nás v Rožďalovicích?

Přesto, že naše rozhlasové přístroje byly Němci připraveny o krátké vlny, poslouchala se stále cizina čili „Kroměříš“ pomocí různých „čurčilků“, a tak jsme se dovídali o nezadržitelném postupu sovětských vojsk z Karpat na Moravu, o tažení na Berlín, o bojích spojenců na Západě, v noci se na severním nebi objevovaly světelné záblesky, ba slyšeli jsme hřmění děl jako by od Náchoda.

A tak když jsme 4. května slyšeli z Londýna, že se 5. května začne s odzbrojováním německého vojska v severním Německu, byli jsme přesvědčeni, že je konec německé hrůzovlády a nacistického násilí. Naše radost se projevovala tím, že se počaly v sobotu dne 5. května ráno odstraňovati německé nápisy, jež musily býti na každé firmě před českými. A tak Jenda Rajman vesele na štaflích seškraboval se skla německý nápis *Buchhandlung*, Václav Kebl přetíral barvou *Fleischer* a ostatní všemožnými způsoby odstraňovali německá označení svých živností. Německý hejtmán vystoupiv z kočáru udiveně hleděl na toto počínání, ale beze slova odešel do své kanceláře v hospodářské záložně. Tu a tam se objevila československá vlajka a brzy zaválaly se všech domů. Žili jsme v ohromném napětí, kdy konečně uslyšíme, že jsme svobodni. Do našeho nadšení vpadl rušivý tón, když po poledni začal pražský rozhlas vysílati pouze česky a zoufale žádal, aby mu do Fochovy třídy přispěchaly na pomoc policie, četnictvo apod. Během odpoledne jsme slyšeli, že máme v Praze Národní výbor, jemuž se mají dát k dispozici bývalí vojáci a ozbrojené jednotky. Pak docházely zprávy horší a horší. V Praze se bojovalo na četných barikádách a náš rozhlas volal na pomoc vojsko sovětské, anglické i americké. Mluvílo se, že tanky západní armády jsou již u Berouna a hrnou se ku Praze. Zprávy se však nepotvrdily. Až 9. května objevily se na přímý rozkaz Stalinův první sovětské tanky v Praze a ukončily boj.

To připomínám, protože bylo i u nás mnoho lidí, kteří žili v tyto dni ve strachu

o své drahé, kteří byli v Praze.

A zatím se u nás v Rožďalovicích vyvíjely události ohromně rychle.

V Rožďalovicích bylo k dopravování střeliva a pohonných látek, jakož i ku střežení rozsáhlých skladů v Kálku 70 německých vojáků a 130 vlasovců pod velením hejtmána. Mimo to byly ještě vojenské oddíly v Košíku, na Tuchomí a v Žitovicích.

Válečným zajatcům, zvláště Rusům a Italům, kteří byli zaměstnáni děláním příkopů kolem muničních skladů v Kálku a při přebírání munice v rožďalovickém cukrovaru, poskytovalo zdejší občanstvo různé potraviny. Právě tak živilo několik nebojácných jednotlivců (mezi nimi i ženy: paní Velechovská, Šťastná a Vegnerová ml.) v zimě 1945 tři slovenské uprchlíky z Německa, kteří se skrývali v Hrádku a v Báňské.

Letáky

V březnových a dubnových dnech roku 1945 obdrželo několik občanů a celý kraj jičínský letáky, týkající se tvoření revolučních národních výborů. Letáky byly dvojího druhu. O rozšíření letáku zemského národního výboru přičinil se Josef Čapek, který spolupracoval s Karlem Gotvaldem z Bříství a Koškem ze Žižkova, který je do zdejšího kraje dodal.

Revoluční národní výbor

Na základě těchto letáků počaly se v našem městě tajně tvořit tři revoluční národní výbory; dělo se tak i jinde, protože o sobě jednotliví pracovníci nevěděli. A tak se jeden tvořil z iniciativy Pavla Kafky st. ve skupině první, který měl spojení s Oskořínkem, druhý ve skupině Josefa Čapka, která měla spojení s Prahou, a třetí učitele Josefa Chrtka. Tyto výbory pracovaly od 11., 17. a 20. dubna 1945. Dne 24. dubna byl utvořen z těchto skupin v bytě Pavla Kafky č. 88 revoluční národní výbor. Členové revolučního národního výboru byli: Pavel Kafka st., předseda Josef Čapek, místopředseda Jar. Konopka, Jan Drnec, Rud. Valeš, Fr. Endler, Karel Vecko, Ant. Šustr, Fr. Vodička, Stan. Jirků, Fr. Bouška, Pavel Kadlec a Josef Chrtk.

Vojenská složka

Vojenskou složku tohoto revolučního národního výboru tvořili: poručík jezdeckého Miroslav Kupec, poručík v záloze Josef Banýr a četař aspirant Jaroslav Ruda.

Revoluční národní výbor uvedl se v činnost dne 5. května 1945 v 1 hodinu odpoledne, když pražský rozhlas ohlásil

boj v Praze a volal k odboji celý národ. Vyzval bývalé důstojníky, aby se dostavili do schůze RNV do radnice. Tam byly za předsednictví Pavla Kafky st. projednány podrobnosti o vojenském zabezpečení města a poručík Miroslav Kupec byl jmenován velitelem naší vojenské posádky. Byly ihned zavedeny pořádkové hlídky a Občanská záložna byla určena za úřední místnost RNV a vojenského velitelství. Tam byl namontován provisorní rozhlas, který byl nepřetržitě sledován. Bylo též navázáno telefonické spojení s okolními obcemi. Přirozeně že střediskem všeho dění byl Jičín. Tam byl poměrný klid, spíše Nymburk a Mělník projevovaly ztuhlší vření. V Nymburce byl nucen okresní hejtman vydati již 2. května provolání k obyvatelstvu – bylo již jen v českém jazyku – aby zachovalo klid a rozvahu. V horských oblastech v Semilech a v Nové Pace došlo již v prvních dnech květnových k přestřelkám, jež si vyžádaly četné oběti na životech.

6. května v neděli dopoledne bylo uvažováno o vhodném vypořádání s místní německou posádkou, ke které byly přičleněny další útvary v Košíku, na Tuchomi a v Žitovicích. Tam měli Němci oporu v ohromných skladech střeliva a pohonných látek od Kálku až k Prodašicům. Tato okolnost nutila k opatrnosti, aby se Němci nevyprovokovali ve chvíli, kdy jim mohly vypomoci jednotky těžších zbraní, které na Tuchomi stále doplňovaly střelivo.

Jednání s německou posádkou

Vojenské vedení mělo správnou snahu, aby Němci složili zbraně takovou formou, aby nedošlo k incidentům, jež by mohly mít pro město a obyvatelstvo strašné následky. Civilní občanstvo bylo však horkokrevnější a postup vojenského vedení se mu zdál pomalý a málo rozhodný. Poukazovalo se na to, že Němci sami již čekají na nějaké řešení. Na druhé straně radil Jičín až k úzkoprsé opatrnosti. V této obtížné situaci rozhodlo velitelství, že se vyšle k německému hejtmanovi důstojnická deputace, skládající se z poručíka Kupce, Martínka, Banýra a podporučíka Havlíka, aby ho přiměli ke složení zbraní a tím aby se obyvatelstvo uklidnilo. V Okresní hospodářské záložně byla deputace klidně přijata, ač tam po stolech bylo rozloženo nápadně mnoho různých zbraní.

Poručík Kupec použil vši své výmluvnosti, aby německého hejtmana přesvědčil, že by bylo v zájmu klidu ve městě, kdyby celá vojenská posádka složila zbraně. Hejtman odmítl z důvodu, že není přesvědčen, zda by obyvatelstvo nepoužilo vydaných zbraní proti nim.

Ačkoliv se mu deputace zaručovala za naprostý klid, zbraní nevydal.

Odzbrojení německé posádky

Čeští důstojníci odešli očekávající ostrou kritiku bouřliváků civilistů, že jsou málo energičtí. Vtom však přijel farář Grus s hejtmanem ze Žitovic a oznámil, že se žitovický hejtman nezdráhá, aby byl jeho útvar odzbrojen. Náš velitel hejtmana požádal, aby v tom smyslu působil na ostatní důstojníky. Stalo se a v 16 hodin se odzbrojení podrobil i rožďalovický hejtman. V 17 hodin počalo odevzdávání vojenského materiálu, zbraně a střelivo se odváželo do Občanské záložny, do radnice a do cukrovaru. Mužstvo se umístilo ve školách, důstojníci zůstali ve svých bytech. Do večera bylo převedeno i vojsko z okolí, takže zde bylo přes 300 zajatců.

Bylo nutno postavit po celé délce muničních skladů ozbrojené strážce, což bylo v nastalém chaosu velmi obtížné. Každý chtěl mít nějakou zbraň v rukou, hlavně mládež, tu a tam se ozvala náhodná rána, ale ku podivu nikdo nebyl zraněn. Největší obava byla z pancéřových pěstí, které často odjištěné odnášeli i kluci.

Vojenský zásah z Milovic

Nálada byla hned veselejší, třebaže zprávy českého rozhlasu byly stále zoufalé.

Ve shonu a duševním vypjetí, stavění stráží a nemožnosti jich střídání uběhl nedělní večer. V půlnoci hlásila telefonická zpráva, že do Košíka přijely z Milovic obrněné vozy s esesmany a že je zle; nadporučík – řídící učitel Pluhař že je zatčen, a další dokonce že je zastřelen. Venku vydatný déšť, časem padne ojedinělá rána. Dav se rozprchl. Telefon drnčí, ale nikdo neví, kdo mluví a kdo poslouchá. Důstojníci vědouce, co by je čekalo, kdyby byli přistiženi v uniformách, svlékli je a za chvíli byly obě úřadovny prázdné. Nescházely ovšem výkřiky kritiky, padající na hlavy odcházejících důstojníků. Dva z nich, ředitel Martínek a pokladník Bořek zůstali v občanském kroji v úřadovnách a doporučili opozdílům, aby se vzdálili. Pak zhasli světla a od 2 hodin na pondělek očekávali, co se bude dít.

Asi v půl 4. zazněl do prudkého deště rachot těžkých vozů a volání velitelů nižších jednotek, svolávající své příslušníky opět do družstev. Ve 4 hodiny zastavil před záložnou obrněný vůz a z něho se vyřítlo 8 pochopů, kterým hledělo z očí gangsterství, což potvrdily rány do žeber pistolemi a automaty. Úředníci musili v záložně rozsvítit. V místnostech samá bedna se střelivem, pušky, kulomety, prapory s hákovými kříži, odmičelá

radiostanice a nic nepomáhalo tvrzení, že tu jsou oba úředníci jako stráž, která byla v sobotu dojednána a také předsedovi Kafkovi písemně potvrzena velitelem zdejší německé posádky. Všecko se musilo zotvírat, všude se hledalo střelivo, i v bytech ředitelovců a v archivu. Jako válečnou kořist odvezli 5 jízdních kol ze síně, koženou brašnu a velkou mapu ČSR z doby předmnichovské, jež byla přes celou válku pečlivě ukryta. Přibyl místní německý velitel a prohlásil, že s Němci bylo slušně zacházeno, aby se tak dělo i s Čechy.

Pak došlo na radnici a cukrovar, kde byly další sklady zbraní a střeliva. V radnici to odnesl nájemcův sklep, odkud zmizely všechny zásoby lihovin. Pokladníka Aloise Bořka odvezli Němci s sebou.

Poté bylo Rožďalovicům uloženo, aby všechny odebrané zbraně a válečný materiál byl do 9 hodin opatřen, jinak že nastane opravdový zákrok SS.

To byla velmi těžká situace. Co zde bylo, sebrali většinou Němci, ostatní rozebrali rozprchlí vlasovci, naši důstojníci a občané, kteří se skrývali v lesích a v okolí. Přes důtklivou výzvu se zbraně nescházely.

Kopidlenská partyzáni

Před polednem hlásil telefon, že nám přijedou na pomoc partyzáni z Kopidlna. A skutečně po poledni přijel do Hrádku obrněný vlak, od nádraží se ozvaly rány, partyzáni se plížili podél domů v Husově ulici k obecní škole a za Uličkou byla otevřena pravidelná bitevní čára – fronta na školu měšťanskou. Výsledek akce byl, že se německá posádka vzdala. Důstojníci byli drženi v cukrovaru, mužstvo odvezli partyzáni.

Když kopidlenská partyzáni vtrhli do Rožďalovic, polekal se obchodník Jaroslav Roudnický tak, že se pokusil o sebevraždu postřelením a otrávením kyselinou. V noci skončil, a vyhnul se tak spravedlivému trestu za své vlajkařství a spolupráci s Gestapem.

Oběti srážky

Po zákroku Kopidlenských se dovídáme smutnou zprávu, že byl v přestřelce zastřelen v klášterní zahradě šestnáctiletý sokolský dorostenec Váša Taraba, před domem Jendy Rajmana kopidlenský obchodník František Ryba, před měšťanskou školou Turkestanec Chasan Kalikov a u hřbitova byli nalezeni dva mrtví Turkestanec. Ranění byli: Josef Vortel, Antonín Tůma, František Mlejnecký ze Zámostí a Josef Kříž z Doubravany.

Kopidlenská nám měli za zlé, že sami nic nepodnikáme, což nebylo pro nedostatek zbraní dobře možné. Po časovém odstupu

zdá se nám, že byla akce Kopidlenských zbytečná, ba snad škodlivá, ale dnes víme, že měla velkou zásluhu o to, že zdržela značné množství Němců, kteří pak nemohli jít na Prahu.

Přepadení Rožďalovic

Asi ve 3 hodiny přichází zpráva, že se od Tuchomi plíží několik družstev Němců, chtějící[ch] obklíčit Rožďalovice.

Rukojmí

Ve čtvrtéhodince vnikli dvory a zahradami do města, násilím si vymohli otevření domů, zajali 70 mužů, kteří byli jako rukojmí odvedeni na Tuchom, kde stál již podobný houfec na návsi. Přes noc byli umístěni ve stodole.

Na Tuchomi referoval oběma skupinám cizí německý hejtman o situaci:

Po osvobození Němců v Rožďalovicích počala akce u Ledec, kde padlo na sto lidí. Českých obětí, jak jsme se později dověděli, bylo 34. V tom byla Němcům hlášena podobná akce v Rožďalovicích. Důsledek její jsou ona rukojmí. Situace vyžaduje okamžitého řešení. Všichni na Tuchomi, ať byli přistiženi se zbraní v ruce (těch bylo od nás 7), nebo ať byli jakýmkoliv způsobem na Tuchom přivlečeni, budou zastřeleni, když se nepostaráme, aby do 8 hodin ráno byli přivedeni hejtmani a další zajatí němečtí vojáci. Ředitel Martínek byl vyzván, aby se o to přičinil.

Byl naložen na obrněný vůz před kulomet a jelo se do Rožďalovic. U měšťanské školy nastala nepředvídaná překážka, protože je dojela kolona velikých tanků. Lajtnant z Tuchomi se tázal velitele tanků, co míní podniknouti. Bylo mu řečeno, že má srovnati se zemí Rožďalovice, Tuchom a Kopidlno. Nechtěl rozumět přesvědčování lajtnantovu, že do 8. hodiny ranní nemá být nic podnikáno, protože mají být vyměněni zajatci. Rozčilené vyjednávání trvalo půl hodiny a tanky, jichž bylo asi patnáct, se obrátily na Tuchom.

Jelo se na četnickou stanici, tam však nikdo nebyl; četníci šli pryč s důstojníky k nádraží. Zastávka v cukrovaru, kde rádio hlásí bezpodmínečnou kapitulaci, ale ani to na Němce neplatí. Jede se na nádraží, tam vše zamčeno, nikdo tam. Vylamují se dveře a na telefonický dotaz se z Kopidlna sděluje, že hejtmani jsou na určitém místě v lese u Kopidlna a mužstvo v Běcharech. Na hlášení ředitele Martínka, že na nich závisí život rožďalovických rukojmí na Tuchomi, je ochoten nadporučík Chvalovský je vydati. Němci prohlásili, vrátí-li se hejtmani, že rukojmí budou okamžitě volní. Ředitel Martínek byl u nádraží propuštěn asi v 6 hodin večer. Ale v 8 hodin přišla na četnictvo

zpráva, že rukojmí nebudou propuštěni dříve, pokud nebudou přivedeni všichni zajatí vojáci z Běchar. Nový shon, dohadování s Kopidlnem, nesjízdné cesty, barikády, dráha v rukou partyzánů a byly na ní zřízeny různé překážky. Nezbylo než jít pro zajatce do Běchar pěšky. Odešli tam podél trati ředitel Martínek, mladší Kadlec, četn. strážmistr Lacina a št. strm. Chamra. V půlnoci byli v Kopidlně, kde se dověděli, že všichni zajatci jsou tam a naživu, což byl opravdu div, protože mezi nimi byl i ten, co zabil partyzána Rybu, a jeho kamarádi ho chtěli přes velitelův zákaz zastřelit. Železničáři naložili 68 zajatců do dobytčího vozu a odvezli je na Varabuli, protože přes mosty to dále nešlo. Odtamtud se šlo do Rožďalovic a v úterý ráno ve 2 hodiny bylo telefonováno na Tuchom; tam však panoval již jiný zájem a bylo odpověděno, aby se počkalo, až bude světlo. Němci se zavedli do školy, kde četník s nimi pobyl do rána, kdy byli odvedeni na Tuchom. Rukojmí nebyla však hned propuštěna, stalo se tak až před polednem. Jedenáct hochů přivedl za zpěvu pochodových písní poručík Bořek v uniformě.

Odchod německé posádky

Týž den, 8. května, opustila rožďalovická posádka město mezi 18.–19. hodinou; odjeli k Nymburku.

Zatčení kolaborantů

9. května byli zatčeni a odvezeni do Libáně vedoucí vlajkařů stavitel Stanislav Vonka a zaměstnanec cukrovaru Václav

Jančák, pravá roku pana treuhändra, a Ing. Vojtěch Syka, chemik cukrovaru. Později byli lidovým soudem odsouzeni Vonka k 15 letům, Jančák k 10 letům vězení.

V 10 hodin téhož dne byl ještě veliký nálet na Mladou Boleslav a v 11 hodin srážka 85 nákladních aut u Letkov. Němci pak od Křešic projeli svobodně Rožďalovicemi. Pozdější transporty byly již před cukrovarem odzbrojovány, kde byla zřízena nová vojenská kancelář pod vedením kapitána Židka.

8. květen 1945 – útěk Němců – odzbrojování

A tak jsme se dočkali pohledu, jak vládci světa, zpupní Germáni, stáli se vztyčenýma rukama často třeba před ozbrojenými hochy. Všichni měli jednu touhu: vstříc Angličanům nebo Američanům. Rusů se strašně báli, věděli, zač by se jim odvděčili.

Snad se při odzbrojování stal tu a tam nějaký přehmat, ne však, aby bylo nějakých obětí na životech, jak tomu bylo téhož dne při vášnivých přestřelkách u Ostroměře. Leckdo si vyrovnával těžkou křivdu a bezpráví, spáchané Němci na něm nebo na jeho rodině. A proto je obdivuhodné, že odzbrojování německých transportů u nás proběhlo celkem hladce.

Konečně jsme se tedy dožili dne, kdy jsme mohli večer ulehnouti s pocitem bezpečnosti, že nezabouří v noci Gestapo a neodvede nás od rodiny.

Dokončení příště



Vyzbrojování dobrovolných hlídek (Repro z knihy J. Rajmana Květen 1945 v Rožďalovicích, foto: Jíří Pour)